

BƏRGÜŞAD ÇAYI SAHİLİ MEŞƏLƏRİNİN AĞACÇÜRÜDƏN QOV GÖBƏLƏKLƏRİ

Xudaverdi Qənbərov

Bakı Dövlət Universiteti

Bazidiomisetlərə aid olan qov göbələkləri meşə biogeosenozunun əsas tərkib hissələrindən biridir. Bu göbələklərin bəziləri canlı ağaclar üzərində parazitlik edərək, onların qurumasına səbəb olurlar. Əksəriyyəti isə qurumuş ağaclar üzərində yaşayır və onları parçalayaraq mineralaşdırmaqla meşədə sanitar rolunu oynayır.

Digər göbələklərdən fərqli olaraq ağacçürüdən göbələklər multiferment komplekslərinə malik olub, bitki oduncağının bütün (sellüloza, ksilan, liqnin, pektin və s.) komponentlərini aktiv parçalaya bilirlər. Buna görə də, ağacçürüdən qov göbələkləri bitki mənşəli tullantıların biokonversiyasında və yüksək aktivliyə malik ferment preparatlarının alınmasında istifadə etmək üçün biotexnoloqların diqqətini cəlb etmişdir. Bu göbələk növlərinin ekolojisi xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi, bir tərəfdən onların meşə biogeosenozundakı rolunu aydınlaşdırmağa imkan verir, digər tərəfdən isə biotexnoloji məqsədlə aktiv növlərin seçilməsinə zəmin yaradır.

Tədqiqat edilmiş iş Qubadlı rayonu ərazisində Bərgüşad çayının sahiləyi meşələrində yayılmış ağacçürüdən qov göbələyi növlərinin öyrənilməsinə həsr olunmuşdur. Tədqiqat işləri 1985-ci ilin iyun və oktyabr aylarında aparılmışdır. Meşədəki canlı və cansız (qurumuş və ya qurumaqda olan ağaclar, kütüklər, yerə sərilməmiş ağac gövdə və budaqları) ağaclar üzərində rast gəlinən qov göbələklərinin meyvə cisimləri toplanmış və onların növ tərkibi təyin edilmişdir. Eyni zamanda göbələk növlərinin meşədəki sıxlığı öyrənilmişdir. Meşə ərazisində aparılan ilkin tədqiqatlar nəticəsində aşağıdakı növlərin mövcudluğu müəyyən edilmişdir: canlı palıd ağacının gövdəsində *Daedalea quercina* (L.) Pers. (L.: Fr.), qurumuş vələs budağında *Daedaleopsis confragosa* (Bolton) J.Schroet. :Fr.), canlı palıd və vələs ağacları gövdəsində *Fomes fomentarius* (L.) Fr., Fr. qurumuş vələs ağacı budağında *Fomitopsis pinicola* (Sw.) P. Karst., :Fr.) Karst. canlı palıd ağacı gövdəsində *Inonotus hispidus* (Bull.) P.Karst., (Fr.) Karst. –; palıd, vələs və alça ağaclarının gövdəsinin əsasında *Polyporus lipsiensis* (Batsch) E.H.L. Krause (Syn.: *Ganoderma lipsiense* (Batsch.) G.F.Atk.), qurumuş palıd və vələs ağaclarının budaqlarında *Lenzites betulina* (L.) Fr., vələs ağacının gövdəsində *Postia balsamea* (Peck) Jülich (Syn.: *Oligoporus balsameus* (Peck) Gilb. et Ryvarden), canlı və cansız vələs ağacı budaqlarında *Vanderbylla fraxinea* (Bull.) D.A.Reid (Syn.: *Perenniporia fraxinea* (Bull.) Ryvarden), alça ağacının gövdəsində *Fomitiporia robusta* (P.Karst.) Fiasson & Niemelä (Syn.: *Phellinus robustus* (Karst.) Bourd. et Galz.), palıd və alça ağaclarının gövdəsində *Fuscoporia torulosa* (Pers.) T. Wagner & M. Fisch. (Syn.: *Phellinus torulosus* (Pers.) Bourd. et Galz.), palıd ağacı gövdəsində *Buglossoporus quercinus* (Schrad.) Kottl. & Pouzar (Syn.: *Piptoporus quercinus* (Schrad.) P.Karst.), qurumuş vələs ağacının budağında *Ceriporus squamosus* (Huds.) Quél. (Syn.: *Polyporus squamosus* (Huds.) Fr.), çürüməkdə olan vələs və palıd ağaclarının kütüklərində, yerə sərilməmiş vələs ağacının budaqlarında *Schizophyllum commune* Fr.; qurumuş vələs ağacının budaqlarında *Trametopsis cervina* (Schwein.) Tomšovský (Syn.: *Trametes cervina* (Schwein.) Bres.), vələs ağacının qurumuş budaqları və kütüyündə *Trametes gibbosa* (Pers.) Fr., qurumuş vələs ağacının budaqlarında

Beləliklə, 1985-cü ildə Qubadlı rayonu ərazisində Bərgüşad çayının sahiləyi meşələrindən toplanılmış nümunələrin araşdırılması nəticəsində ağacçürüdən qov göbələklərinin 17 növü təyin edilmişdir. Onlardan 6 növü biotrofl olub, yalnız canlı ağaclar üzərində, 9 növü saprotroflar kimi yalnız qurumuş ağaclar üzərində, 2 növü isə həm canlı, həm də qurumuş ağaclar üzərində inkişaf edərək fakültativ parazit həyat təzi sürürlər. Rast gəlinən göbələk növləri meşə ərazisində müxtəlif sıxlığa malik olmuşlar. Sıxlığına görə *Fomes fomentarius* (L.Fr.) Fr. növü dominant, *Fomitopsis pinicola* (Sw.:Fr.) Karst. və *Schizophyllum commune* Fr. növləri isə subdominant olmuşlar.